

countant-ambtenaar is geen vraagstuk met een principieel eigen inhoud. Althans wanneer men aan de factor van de functionele afhankelijkheid de betekenis toekent, die zij heeft en die in artikel 4 Ereregelen is erkend. Alleen door de betekenis van de functionele afhankelijkheid aan te tasten op meer steekhoudende gronden dan tot dusver is geschied, kan men van de geheimhouding door de accountant-ambtenaar een afzonderlijk vraagstuk maken.

**
*

Volgt nu uit mijn betoog, dat het voorschrift, vervat in artikel 2, lid 1, van het Reglement van Arbeid, luidende:

„Het is hun (de leden) verboden betreffende hetgeen hun in de uitoefening van het accountantsberoep ter kennis is gekomen, voorzover dit een vertrouwelijk karakter draagt, andere mededelingen te doen, dan de uitvoering van de opdracht vereist”,

niet van toepassing kan zijn op de leden, die ambtenaar zijn, of in het algemeen op de leden, die een dienstbetrekking hebben aangegaan?

Neen. Deze conclusie mag niet worden getrokken.

Want alle voorschriften van de Overheid met betrekking tot de spreekplicht (als complement van het zwijgrecht) — en tot de zwijgplicht van haar ambtenaren zijn voor de accountants-ambtenaren begrepen in de opdrachten, welke deze in hun dienstbetrekking ontvangen. Daarbij is het geheel onverschillig, of deze voorschriften wettelijk zijn vastgelegd, dan wel voortvloeien uit een administratief overleg tussen afzonderlijke Overheidsorganen. Door de aanvaarding van de dienstbetrekking hebben de accountants zich bij voorbaat onderworpen aan elke maatregel, welke de Overheidsleiding in dit opzicht wil nemen; zij kunnen daar slechts aan ontkomen, door de dienstbetrekking te beëindigen. Het maatschappelijk verkeer weet dit (iedere poging om dit bewustzijn te vertroebelen, ware misplaatst) en onthoudt daarom juist de ambtenaar-accountant het vertrouwen, dat hij de publieke accountant schenkt. Het maatschappelijk verkeer realiseert zich de mogelijkheden t.a.v. de mededelingen, die de accountant-ambtenaar moet doen ter „uitvoering van de opdracht”. De laatste maakt dus ook geen misbruik van vertrouwen, wanneer hij zodanige mededelingen doet. Naar dezelfde maatstaf moet de nakoming van artikel 2, lid 1, R. v. A. worden beoordeeld. Komt dus de accountant-ambtenaar, die zijn zwijgrecht laat bepalen door de overheidsleiding niet in strijd met het R. v. A., anderzijds betekent artikel 2, lid 1, een versterking en zo nodig een aanvulling van de overheidsvoorschriften met betrekking tot de zwijgplicht tegenover derden, bijvoorbeeld t.a.v. bedrijfsgeheimen tegenover concurrenten. Het R. v. A. geeft een speciale garantie tegenover het maatschappelijk verkeer en tegenover de Overheid zelve, dat haar leden de hun ter kennis gekomen feiten „voorzover deze een vertrouwelijk karakter dragen”, niet zullen prijsgeven buiten de „uitvoering van de opdracht”.

ENIGE OPMERKINGEN OVER VERVANGINGSWAARDE

door Drs G. L. Groeneveld

Het Repertorium van September jl. bracht me in herinnering, dat de heer H. van Duyn in het Mei-nummer van dit maandblad enige bedenkingen geopperd heeft, zoal niet tegen de vervangingswaardetheorie

zelve, dan toch tegen de voorstelling dat het nut van deze theorie in overeenstemming zou zijn met haar formulering. In vereniging met de uitslating van de heer H. Schmidt Degener, dat het nalaten van afweer tegen kritiek geen teken is van de kracht der aanhangers van de theorie der vervangingswaarde¹⁾, vormde dit voor mij de aanleiding om te trachten tegen de beschouwingen van de heer van Duyn een en ander in het midden te brengen.

1. De heer van Duyn stelt in zijn inleiding, dat de vervangingswaarde niet uitsluitend een rol speelt, wanneer in een onderneming de vraag beantwoord moet worden of ruil rationeel is. Men zou hiervan hoogstens kunnen zeggen, dat dit door de vervangingswaardetheorie nimmer is beweerd. De vervangingswaarden der opgeofferde productiemiddelen, tezamen de kostprijs vormend van het product, zijn de belangrijkste grondslagen voor de prijsvorming doch geenszins de enige. Er wordt zeer zeker ruimte gelaten voor het doen meespelen van andere factoren. Ten dele zijn deze factoren echter niet zo „anders” als de heer van Duyn ziet: Als hij periodiek wil nagaan of de opbrengst voldoende was om apparaat, organisatie en vlottende productiemiddelen voor actie in stand te houden, doet hij niets anders dan zich rekenschap geven van de vervangingswaarde van het complex der bedrijfshuishouding. Als hij de behoefte om aan de financiële verplichtingen te kunnen voldoen een dikwijls overheersende rol wil doen spelen, zijn in de betreffende onderneming waarschijnlijk fouten gemaakt tegen de toepassing van de vervangingswaarde op de kostprijs van het vermogen. Als hij de visie op het prijsverloop wil inschakelen, betreedt hij een terrein waaraan in de vervangingswaardetheorie zeer veel aandacht is geschonken.

2. Belangrijker is, wanneer de heer van Duyn de betekenis van de vervangingswaarde-calcuatie wil reduceren door een scheiding aan te brengen tussen het moment van calcuatie en het moment van de ruil, welke momenten in de vervangingswaardetheorie aan elkaar gekoppeld zijn. Door een ondernemer op 1 December te doen calculeren en op 5 December te doen ruilen, verschaft de schrijver zich de gelegenheid om onzekere toekomstverwachtingen, kansspel en risico in de plaats te stellen van de calcuatie. Alweer: aan de vervangingswaardetheorie wordt hiermede niets toegevoegd. „Door de technische voortbrenging aan de ruil te laten voorafgaan en derhalve de goederen te produceren in afwachting of daarvoor een afzet zal kunnen worden gevonden, aanvaardt de producent een risico, dat naar men zal begrijpen een prijsrisico is. Indien zou blijken dat nadat het goed is voortgebracht geen vraag meer daarvoor bestaat, zal slechts kunnen worden vastgesteld dat het goed waardeloos is en dat de aan de productie verbonden offers waardeloos zijn gebracht,” aldus Prof. Dr. H. J. van der Schroeff in „Grensnutwaardeleer en vervangingswaardetheorie”, die dan verder uiteenzet welke rol het op grond van de vervangingswaarde gevormde waarde-oordeel van de producent ook onder die omstandigheden nog speelt.²⁾

**
**

3. In zijn tweede paragraaf voert de heer van Duyn aan, dat wanneer de ondernemer voor de keuze staat uit verschillende mogelijkheden, de vergelijking van vervangingswaarde met opbrengst geen voldoende maatstaf geeft voor het beantwoorden van de vraag welk artikel moet worden

¹⁾ Maandblad v. Sociaal-Economische Wetensch., Juli 1948.

²⁾ Economie en Maatschappij, Groningen 1948 pag. 363 e.v.

geproduceerd. Ten bewijze kiest de schrijver een getallenvoorbeeld, waarin het ene artikel beslag legt op eenheden productiemiddelen in dezelfde verhouding als waarin deze in het productie-apparaat beschikbaar zijn, terwijl deze verhouding bij het andere productiemiddel vrij sterk afwijkt. De schrijver introduceert dus bij de productie van zijn tweede artikel een vrij sterke disproportionaliteit, maar wijst daar niet op. Hij berekent de kostprijs voor elk artikel, waarbij hij t.o.v. het tweede artikel met deze disproportionaliteit in het geheel geen rekening houdt. Het gevolg is, dat hij vrijwel identieke uitkomsten verkrijgt, die nietszeggend zijn voor de keus van het product, terwijl het in eerste instantie duidelijk is dat het eerste artikel zou moeten worden voortgebracht.

Uiteraard moet bezwaar worden gemaakt tegen het feit dat de heer van Duyn een zeer eenzijdige conclusie trekt t.a.v. de betekenis van de door hem gestelde overmaat van productiemiddelen bij het voortbrengen van het tweede artikel. Het is niet mogelijk in het kader van deze contra-opmerkingen uiteen te zetten op welke wijze het verband tussen de offers die in de overmaat gebracht worden en de kostprijs van het artikel zou kunnen worden gelegd. Van de menigvuldige betrekkingen die hier mogelijk zijn, worden uitvoerige uiteenzettingen gegeven in de theorie der verbijzondering, die van de vervangingswaardetheorie een onafscheidelijk bestanddeel vormt. Hier moge worden volstaan met vast te stellen, dat, wanneer de offers der overmaat in het geheel niet in de kostprijs mogen worden opgenomen, wanneer er dus generlei causaal verband bestaat tussen die offers en het te vervaardigen product, dit reeds een sterke aanwijzing geeft voor de irrationaliteit der productie.

**

4. In de derde plaats brengt de heer van Duyn naar voren dat de vervangingswaarde niet altijd de juiste waarderingsmaatstaf resp. niet altijd de juiste maatstaf voor prijsbeoordeling vormt. Het zou de ondernemer niet te doen zijn om een kostprijscalculatie, maar om het kiezen van producten met de grootste winstmogelijkheid.

Simpel geredeneerd zou men denken dat men deze producten juist vindt door de vergelijking tussen de resp. kostprijzen en opbrengsten. Neen, zegt de heer van Duyn, ik bedoel de situatie waarin het product dat het beste resultaat zou hebben opgeleverd welbewust niet wordt geproduceerd — het is vooral van belang, wanneer grondstoffen en/of prestaties schaars zijn en dus uit verschillende mogelijkheden een keus moet worden gedaan.

Nu is me in de prille dagen der beoefening van de eerste grondslagen der economische wetenschap bijgebracht dat deze haar ontstaan dankt aan het feit dat grondstoffen en prestaties schaars zijn en dus uit verschillende mogelijkheden een keus moet worden gedaan, en ik kan me dan ook de ondernemer niet voorstellen die daarom de productie van het meestwinstgevende artikel welbewust achterwege zou laten.

Waarschijnlijk echter kom ik de heer van Duyn een eind tegemoet door te veronderstellen dat hij een zodanige acute schaarste bedoelt, dat de productie direct of na enige tijd moet worden onderbroken en naar een ander product moet worden omgezien. De continuïteitsverbreking die hierin gelegen zou zijn terzijde stellend, wil de heer van Duyn in dit geval de vervangingswaarde van zo'n product vervangen door die van het meestwinstgevende artikel. Blijkbaar is de doelstelling van de schrijver niet gericht op de calculatie van de kostprijs, maar op de calculatie

van de gewenste prijs. Is deze interpretatie juist, dan wil ik de schrijver niet volgen. De berekening van de vraagprijs is een geheel ander chapter dan de kostprijsberekening, waarin we echter in geen geval de vervangingswaarden van diverse producten gaan substitueren.

**
*

5. De vierde paragraaf van de heer van Duyn vangt aan met de bewering dat de vervangingswaarde-calculatie in de regel geformuleerd wordt als een calculatie, waaraan niet de historische uitgaafkosten voor machines gebouwen, grondstoffen e.d. ten grondslag worden gelegd, maar de vervangingswaarde van deze, terwijl dan verder de uitgaafkosten van lonen e.d. in aanmerking worden genomen.

Deze formulering is op fundamentele wijze in strijd met het wezen van de vervangingswaardetheorie, die zulk een uitzondering voor de lonen, waarin tevens het kwantitatieve karakter van het offer geheel wordt genegeerd, niet kent.

De heer van Duyn wil de voorkeur geven aan een formulering, waarin tot uitdrukking komt dat een product eigenlijk uit grondstoffen ontstaat door een combinatie van prestaties van een productie-organisatie.

Dit moge op zichzelf niets nieuws schijnen, de uitkomsten van deze formulering zijn niet minder dan verrassend:

- a. wij onttrekken het vraagstuk dan psychologisch aan de financiële sfeer waarin men zo gemakkelijk gevangen raakt;
- b. indien uit de calculatie blijkt dat de vervangingswaarde groter is dan de opbrengst, zal men een beter inzicht in het vraagstuk krijgen. (Indien de vervangingswaarde lager is dan de opbrengst verkrijgt men dus geen beter inzicht?)
- c. het is mogelijk dat productie, mits op andere wijze, wèl rationeel is, het vraagstuk wordt veel meer een kostenprobleem, men heeft aansluiting op het gebeuren in de onderneming.

Het lijkt me dat ik niet beter kan doen dan schrijver te verwijzen naar enige literatuur. Van het standaardwerk over kostprijsberekening naar vervangingswaardebeginsel, v. d. Schroeff's *Leer van de kostprijs*, zal wel in de laatste plaats de indruk achterblijven dat de schrijver gevangen is in 'n financiële sfeer. De lezing van na de verschijning van zijn artikel verschenen opmerkingen van Dr. A. Mey over de analyse van de technische structuur van het productieproces als voorwaarde voor rationele kostprijscalculatie³⁾, zal doen zien hoe in de vervangingswaardetheorie het waardevraagstuk als een kostenprobleem wordt gezien en vooral hoe daarbij aansluiting aan het gebeuren in de onderneming wordt gezocht en verkregen.

Het spijt me dat ik voor deze paragraaf van de heer van Duyn geen goed woord over kan hebben. Zelfs niet voor de slotregel, waarin de schrijver de troostrijke mededeling doet dat zijn opmerkingen in wezen „natuurlijk” niets aan de vervangingswaardetheorie veranderen. Want als de juistheid van schrijvers opmerkingen zou moeten worden erkend, zou de vervangingswaardetheorie ingrijpend moeten worden herzien.

**
*

6. In zijn vijfde paragraaf brengt de schrijver de betekenis van de uitgaafkosten naar voren in het geval van prijsdaling. Als de vervangingswaarde van de productiefactoren is gedaald, dan moet immers de onder-

³⁾ Economie en Maatschappij, Groningen 1948 pag. 200 e.v.

nemer voldoende koopkracht verwerven om aan zijn financiële verplichtingen op oorspronkelijke basis te kunnen voldoen en moet hij eerder artikelen produceren welker opbrengst een marge laat boven de uitgaafprijs dan boven de vervangingswaarde.

De heer van Duyn heeft in zoverre gelijk, dat voor het bedrijf o.a. een juridische gebondenheid aan de nominale grootte van het vermogen inderdaad bestaat. In de vervangingswaardetheorie zijn de gevolgen van het dalen van de vervangingswaarde evenzeer overwogen als die van het stijgen van de vervangingswaarde, maar de conclusie is een andere geweest dan dat men zou moeten terugvallen op de uitgaafkosten, die niet, zoals de heer van Duyn stelt, „meer reëel” zijn, maar die in de conjuncturele neergang iedere realiteit verloren hebben. Het zou voor deze kanttekeningen weer veel te ver voeren om het betoog van de vervangingswaardetheorie hier weer te geven. Het is trouwens op verschillende plaatsen in de litteratuur te vinden, van beknopte uiteenzettingen in Dr. A. Mey's Limpergs waardeleer en de betekenis harer toepassing in het bedrijfsleven ⁴⁾ tot uitvoeriger behandeling in de nieuwste druk van Bedrijfseconomie van Prof. Dr. S. Kleerekoper. ⁵⁾

**
*

7. In zijn zesde paragraaf stelt de heer van Duyn dat de theorie van de vervangingswaarde ons in eerste instantie in de gedachtensfeer van de individuele ondernemer brengt en blijkt hij daarentegen voorstander van de maatschappelijke kostprijs of sociale kosten.

Deze stelling is verbazingwekkend als men bedenkt dat de vervangingswaarde door Limperg juist als een sociale waarde is geïntroduceerd. Maar volgen wij nog even de heer van Duyn in zijn betoog: Van individuele naar sociale waarde is slechts een kleine stap nodig; het is namelijk voldoende als wij niet meer spreken van vervangingswaarde van productiemiddelen, doch van vervangingswaarde van grondstoffen en prestaties. In de vervangingswaarde van de prestaties moeten dan nog de betaalde lonen (zie vijfde paragraaf) worden vervangen door de lonen die nodig zouden zijn indien de productiemiddelen, welke als basis voor het bepalen van de vervangingswaarde gekozen zijn, werkelijk in gebruik waren. Deze maatschappelijke vervangingswaarde wordt door de productiemogelijkheden in het algemeen bepaald.

Het is moeilijk hier de bedoeling van de heer van Duyn juist te interpreteren. In verband met daarop volgende opmerkingen over de houding van de overheid tegenover de vervangingswaardecalculaties, zou men onder het nodige voorbehoud kunnen afleiden dat het schrijvers bedoeling is bij een eventueel in de onderneming voorkomende overcapaciteit de daaruit voortvloeiende ongunstige invloeden op de kostprijs te elimineren.

Zolang deze interpretatie onzeker is, wil ik me van een oordeel over dit punt onthouden. Slechts zij opgemerkt, dat schrijvers waarschijnlijke doelstelling in grote mate door toepassing van de vervangingswaardetheorie wordt vervuld en dat hierbij overigens gecompliceerde vraagstukken worden aangeroerd, die in geen geval op de simplistische wijze die de heer van Duyn aangeeft kunnen worden opgelost, ook niet al zouden we daarmee volgens de heer van Duyn een kostprijs bereiken.

⁴⁾ Bedrijfseconomische opstellen, Groningen 1939.

⁵⁾ Grondbeginselen der bedrijfseconomie Deel I, Amsterdam 1948.

waar de overheid minder afwijzend tegenover zal staan dan veelal wordt aangenomen.

*

8. Op de beide volgende paragrafen van het opstel van de heer van Duyn zal ik niet meer ingaan, daar hierin geen principiële zaken worden behandeld, doch gewezen wordt op enige practische moeilijkheden voor de calculatie, die zich in de huidige tijdsomstandigheden voordoen. De heer van Duyn eindigt zijn betoog met de stelling, dat de theorie van de vervangingswaarde haar stempel niet op de prijsvorming zal kunnen drukken. Ten bewijze verwijt schrijver nog al het een en ander aan de praktijk, het bedrijfsleven of de ondernemer. Daartegenover zou ik de vraag willen stellen of wij, geschoolde bedrijfseconomen en accountants, dan niet zo'n integrerend deel van de praktijk, het bedrijfsleven enz. uitmaken, dat wij t.a.v. de practische toepassing van de vervangingswaarde-theorie nog wel enige hoop mogen koesteren.

Naschrift.

Gaarne maak ik gebruik van de gelegenheid die mij geboden wordt om op het bovenstaande een naschrift te geven. Blijkbaar heeft de Heer Drs Groeneveld de strekking van mijn opmerkingen niet begrepen. Ik had dus duidelijker moeten zijn en kan dit nu herstellen.

Mijn opmerkingen werden ingegeven door de indruk, dat de verkondiging van de leer der vervangingswaarde wel eens aan de overschatting van de toepassing in de praktijk schijnt mank te gaan. Er zijn ook feiten en omstandigheden waarover men wel eens schijnt heen te lopen, terwijl deze toch de toepassing bemoeilijken en tot dubio aanleiding kunnen geven. Voorts is de wijze waarop in de praktijk in feite gecalculeerd wordt en problemen worden gezien m.i. van meer invloed op het economisch gebeuren dan enige theorie.

Ad. 1. De Heer Drs G. zegt „Vervangingswaarden zijn de belangrijkste grondslagen voor de prijsvorming, doch niet de enige,” en voorts: indien in een onderneming de behoefte om aan de finantiële verplichtingen te voldoen, een overheersende rol speelt „zijn in de betreffende onderneming waarschijnlijk fouten gemaakt tegen de toepassing van de vervangingswaarde op de kostprijs van het vermogen.” Een bemoedigende stelling indien een ondernemer calculeert met vervangingswaarden op de wijze zoals naar ik aanneem de Heer Drs G. dit voorstaat! De Heer Drs G. zal het overigens zo absoluut wel niet bedoeld hebben en zich niet aan overschatting van de leer schuldig hebben willen maken. Trouwens de praktijk leert wel dat inderdaad, zoals de Heer Drs G. zegt, vervangingswaarden niet de enige grondslagen voor de prijsvorming zijn.

Ik ontken de belangrijkheid niet in algemene zin — maar wil een plaats geven aan de zeer belangrijke betekenis die andere factoren kunnen hebben binnen de gezichtskring van den ondernemer. En dit te meer indien een ondernemer een beperkte en daarbij door externe factoren kwetsbare sector bestrijkt.

Ad. 2. Het betoog van de Heer Drs G. lezende, dacht ik onwillekeurig „the proof of the pudding.....”. Hoe brengt men de „vervangingswaarde moment ruil” in de praktijk, resp. hoe calculeert men en

moet men calculeren in overeenstemming met de gang van zaken? Het is nu eenmaal een feit dat het in de praktijk zo is, en moet zijn, dat men calculeert vóór de ruil — vóór men gaat produceren. Men kan deze vroegtijdige calculatie niet missen en moet dan calculeren met een andere dan de vervangingswaarde moment ruil. Deze is dan nog onbekend. Voor het calculeren of de productie, resp. ruil, rationeel voortgezet kan worden moet op dezelfde wijze een nieuwe calculatie worden gemaakt, periodiek of in elk geval telkens wanneer enige factor in de vroegere calculatie gewijzigd is of wijziging daarin verwacht wordt. Nu kan men wel zeggen dat men een splitsing moet maken in vervangingswaarde moment ruil en een prijsrisico afzonderlijk moet bezien, maar de praktijk splitst nu eenmaal niet om voor de hand liggende redenen. Men taxeert de vervangingswaarde in de komende productieperiode met de gegevens, bekend op het moment dat tot al of niet produceren moet worden besloten. Men kan dan natuurlijk uit gaan van de vervangingswaarde op dat moment en het prijsrisico resp. de verwachting t.a.v. prijsverandering verdisconteren in de taxatie of afzonderlijk vermelden. Dat is onbelangrijk. Ook voor de na-calculatie, want de vervangingswaarde op het moment van de calculatie sluit toch niet aan bij enige reële handeling in de onderneming, tenzij men tegen deze prijs zich indekt. De vervangingswaarde op vroegere of „lopende” ruilmomenten is historie, resp. worden „historische kosten” in deze visie van de ondernemer. Vervangingswaarde moment ruil is een min of meer onreële factor, bezien in het licht van het gebeuren in de onderneming.

Voor de nacalculatie verwijs ik korthedshalve naar mijn desbetreffende opmerking onder aan blz. 134.

Ad. 3. Natuurlijk zijn ook voor mij kosten van overmaat indien er met een product causaal verband is, kosten van productie. Ik heb dit elders reeds betoogd. Ook in mijn opmerkingen heb ik die kosten in mijn beschouwing betrokken en die min of meer populair stilstandskosten genoemd. Stel nu echter eens, dat de overblijvende prestaties in geval II zonder enig causaal verband ongebruikt blijven of dat deze niet overblijven, maar gebruikt kunnen worden. Dan was mijn conclusie geen andere geweest en daarom ging ik op dit probleem niet verder in. In het tweede geval (dus bij wel-gebruiken) zou ik ook tot dezelfde conclusie gekomen zijn, tenzij dan dat dit gebruik tot een zodanige winst zou leiden, dat de totaal-winst die van geval I zou overtreffen. Dit bekrachtigt dan echter mijn betoog, dat niet alleen de kennis van de kostprijs van belang is voor de keus van een rationele productie, maar dat mede de capaciteit een factor in het probleem is. In paats van in de volgende paragraaf, had ik ook in dit verband op de grote betekenis van planning en daarbij passende calculatie kunnen wijzen. Ik zie daarin echter geen plaats voor vervangingswaarde moment ruil als reële factor.

Ad. 4. Het is dunkt mij duidelijk dat ik het hier had over de beoordeling van de prijs op de markt, de calculatie dus van de gewenste prijs (dat uitermate belangrijke probleem bij de oplossing waarvan men verband legt tussen de kosten in en de situatie buiten de onderneming) en wel in schaarstetijd. Ik wees er uitdrukkelijk op dat juist dan het vraagstuk zo belangrijk wordt.

Aan het eind van zijn betoog in deze paragraaf komt de Heer Drs G. tot de veronderstelling dat ik dit mogelijk op het oog had. Wellicht ware zijn opmerking iets anders geweest als hij met deze veronderstelling was begonnen, zodat ik deze zaak verder laat rusten.

Ad. 5. Ik begon met te zeggen hoe de calculatie met vervangingswaarde in de regel wordt geformuleerd en gaf daarbij m.i. de gangbare opvatting in het calculerende bedrijfsleven. De calculatiemethoden werken overigens m.i. veelal deze opvatting in de hand. Men kan dergelijke opvattingen en hun consequentie voor het economisch gebeuren niet negeren — zekerlijk niet als men aan de calculaties zulke grote betekenis toekent. Men zou dan tenslotte ook langs elkaar heenpraten. Daar ik met deze formulering niet instem, gaf ik te kennen de voorkeur te geven aan een andere formulering — die m.i. in een andere gedachtesfeer kan leiden.

Indien men mijn opmerkingen in deze gedachtegang nog eens leest, komen de „verrassende uitkomsten” (die overigens geen uitkomsten zijn in de zin van conclusies) naar ik hoop in een ander licht en zijn deze dan minder verrassend dan de slimme opmerking sub b van de Heer Drs G.

Het spijt mij, dat de Heer Drs G. voor mijn poging, waarbij ik mij op een belangrijk punt blijkbaar een medestander van hem toonde, geen goed woord over heeft. Het zij zo.

Ad. 6. In dit gedeelte staat in mijn opmerkingen een storende drukfout: er staat „meer reëel” hetgeen moet zijn „zeer reëel”. Ik heb daarmee tot uitdrukking willen brengen dat de historische kosten nog lang na hun ontstaan van betekenis kunnen zijn en dus invloed kunnen uitoefenen op de overweging van de ondernemer.

Ik wil niet zo ondeugend zijn te veronderstellen dat de Heer Drs G. dit zal willen wijten aan het feit dat de ondernemer dan waarschijnlijk fouten heeft gemaakt tegen de toepassing van de vervangingswaarde. Hij erkent ook (vanzelfsprekend) de gebondenheid aan de nominale grootte van het vermogen. In elk geval zullen de crediteuren van de getroffen ondernemer (en deze zijn ontstaan door historische kosten) op het erkennen resp. betalen van het nominale bedrag van hun vorderingen aandringen. En dat drukt zekerlijk de ondernemer in die dagen en zal zijn overwegingen meer beheersen dan de vervangingswaardeleer. Geen voorstander van de vervangingswaardeleer zal dit overigens ontkennen, maar men loopt toch soms wel min of meer gemakkelijk er overheen dat er in verschillende tijdsomstandigheden practisch een andere houding tegenover de vervangingswaardeleer is. Ik heb eenvoudig mijn bezwaren daartegen gegeven — meer niet.

Ad. 7. Ik heb in de laatste jaren met heel wat ondernemers gesproken en gediscussieerd over vervangingswaarde. Dit brengt dan steeds in de gedachtesfeer van de individuele ondernemer. Hun visie is van betekenis voor het economisch gebeuren en verdient dus aandacht. Gewoonlijk krijg ik dan de indruk (m.i. terecht) dat men zich op eng individualistisch standpunt stelde — ook al spreekt men in algemene zin dan komt toch de eigen situatie en de kosten van vervanging van gebouwen, machines en grondstoffen door de betreffende ondernemer individueel, als uitgangspunt naar voren, zonder te rekenen met quantitative vervanging van offers (ook lonen). Ik zie er niets verbazingwekkends in om uit te gaan van deze opvatting wanneer men iets over maatschappelijke of sociale vervangingswaarde gaat zeggen. Wanneer men dan al schrijvende denkt aan het feit dat de ondernemer zeer zeker niet altijd de sociale vervangingswaarde nastreeft, volgt vanzelf een opmerking over het standpunt van de Overheid. Inderdaad kan het zijn

dat welbewust dan door deze een dekking voor overmaatkosten in de prijs wordt toegestaan.

Ad. 8. Jammer dat de Heer Drs G. op de praktische moeilijkheden niet ingaat — deze vormden juist de kern en mede de achtergrond van mijn opmerkingen.

Tot slot: het is onjuist te veronderstellen dat ik de praktijk, het bedrijfsleven, of de ondernemer iets wil verwijten (wāt zou ik hen in dit verband willen verwijten?). Wel hoop ik dat t.a.v. velerlei punten een juist inzicht zal groeien — ook in het belang van en in verband met de noodzakelijke industrialisatie van ons Vaderland.

H. v. D.

FRANKRIJKS PLANNEN (Slot)

door F. Kupers

Onder de titel: „Rapports et travaux sur la décongestion des centres industriels” zijn in de jaren 1943, 1944 en 1945 in Frankrijk een tiental studies verschenen, die zich alle bezighouden met verschillende aspecten van de voortdurend toegenomen centralisatie van de industrie aldaar. In steeds stijgende mate heeft de industrie daar de neiging vertoond zich slechts op een beperkt aantal plaatsen te vestigen, als gevolg waarvan tal van ongewenste toestanden ontstonden die men thans door een betere verdeling van de nijverheid over het land beoogt te elimineren. Het geheel der rapporten dat zich met deze materie bezig houdt, draagt een heteroog karakter. Men vindt erin ervaringen opgedaan bij decentralisatie van bedrijfstakken en van afzonderlijke bedrijfshuishoudingen, de stand van het probleem in andere landen, statistische studies om vast te stellen waar van een overmatige centralisatie gesproken kan worden, beschouwingen over sociale voordelen bij decentralisatie te realiseren en maatregelen om te sterke centralisatie te keren.

Het is te betreuren dat men aan deze behandelingswijze de voorkeur heeft gegeven boven een meer systematische als mogelijk was geweest aan de hand van bijvoorbeeld het volgende schema: Waar treedt overmatige centralisatie op — in welke geografische gebieden en in welke bedrijfstakken —, wat zijn de voor- en nadelen en met welke middelen kan het kwaad bestreden worden. De samenstellers van de rapporten hebben evenwel gemeend dat de tijd voor een zodanige behandeling, als gevolg van de veelzijdigheid van het onderwerp nog niet gekomen was en dat met name het feit, dat dergelijke vraagstukken hier voor het eerst werden aangesneden, het raadzaam deed schijnen slechts een aantal aspecten van het probleem onder de loupe te nemen teneinde mede daardoor een discussie in brede kring te bevorderen. Wij zullen ons echter bij onze beschouwing van de rapporten wel aan het hierboven gegeven schema houden teneinde zo meer eenheid in de behandeling te brengen.

Eerst evenwel iets over het ingevoerde begrip: centralisatie. In de rapporten wenst men te onderscheiden tussen „centralisation” en „concentration”. Het eerste slaat op de vestigingsplaats: „Nous appelons centralisation la réunion géographique de plusieurs activités industrielles”. Deze „centralisation” gaat over in een „congestion” indien van een overmatige centralisatie sprake is: „.....cette centralisation, si elle est excessive, pouvant prendre le caractère d’une congestion industrielle”. Met